

STUMT PLADDER

Mycket är bra, annat är lovande i Karl Daniel Törnkvists debut som handlar om klass, arbete, skam och stolthet. Men poeten slarvar med hantverket. Versen haltar, fraseringen är oklar och det överlastade bildspråket gör dikten bitvis charmlös, trögflytande och kompakt, skriver Rebecka Kärde i sin recension av *Himlen*.

Lyssna till recensionen? Klicka på pilen!

Karl Daniel Törnkvist, född 1987, debuterade den tredje januari med diktsamlingen *Himlen*. Boken består av tre sviter: ”Pladdret”, ”Skogarna i mellersta Finland” och ”Kommer arbetarklassen till himlen?”. Tematiskt knyts de samman av frågor om klass och arbete, skam och stolthet, arv och framtid. Om ”frågor” nu är rätt ord – *Himlen* är också en text full av påståenden:

bestämda, men för den sakens skull inte högmodiga utsagor om vad det är att vara människa i ett ekonomiskt system som bryter ned en.

Ett återkommande motiv är den svenska sjukvården. I synnerhet den första sviten talar om och från en sjukhusmiljö. Texten är här att betrakta som en enda långdikt: ett framforsande, uppbrutet stycke med ojämn högermarginal. Diktjaget, som jag uppfattar som någorlunda sammanhållet, tycks ibland tillhöra sjukvårdspersonalen. Vid andra tillfällen är vederbörande på plats som patient. Skillnaden är hur som helst marginell: ”gränserna är uppblöta / bara att tömma sig i”, skriver Törnkvist; ”allt är huvudvärk / inlåst med de inlåsta”.

Sammantaget frammanas bilden av en miljö där intrycken är omöjliga att sortera. Dikten är konstant på helspänn, kan aldrig riktigt fokusera. De anställda springer runt bland landstingsinteriörer som ”lysrör”, ”frasande blå plastskydd” och ”den avlånga kokosbollen / i kafét på entréplan”, alltmedan någon ligger och dör i ett hörn. Har man inte arbetat inom vården själv är det bara att googla fram vilken artikel som helst om vårdkrisen för att inse att beskrivningen ligger nära verkligheten.

Genom att skickligt fläta samman de olika spåren, ritar Törnkvist silhuetter i kakafonin och ger röran mänsklighet. Mitt i vårdkaoset finns ju ett slags beckettisk tragikomik. Den hade varit lättare att glädjas åt om det hela inte varit så upprörande, ett resultat av huvudlösa nedskärningar och politiskt vanstyre, och om de anställdas vittnesmål tagits på allvar. I stället möts de, i ”Himlen” och i verkligheten, av den ena meningslösa buzzwordworkshopen efter den andra. (”detta onanistiska sken av rörelse”!)

Här artikulerar dikten ett utmattat raseri vars kanter på de flesta ställen slipats ner av tristessen. Bristen på tilltro till att något kan förändras, i kombination med övertygelsen om att det borde, att det vore det enda rätta, gör att till och med solidariteten känns motbjudande: ”Jag hatar den här solidariteten jag känner / den är liksom bara fastklibbad, klibbig”. När texten

blir agitatorisk dröjer det inte länge förrän den faller tillbaka i tröstlös förvirring:

/.../

**Men i vilket namn handlar de, de vi
vårdar åt, städar åt, slits sönder och
arbetardöden dör åt?**

I sina egna

**som de har blåst upp till gudalika proportioner
med smogen av ord som inte får betyda
för betyda**

innebär förändring

iskalla och ironiska

är vad de är

vilken bekväm förstörelse av rubbet

så kan de som förintar på håll

bara genom att fortsätta chefssola sig

i denna babyhatiska oresonliga spotlight

som fräter sönder det omkring dem först,

i periferierna, på gårdarna

och i portarna om kvällarna

/.../

De senare, de i periferin och på gårdarna, ägnar Törnkvist stora delar av svit två och tre åt. Diktjaget intar här en klassresenärens plågsamma dubbelposition. Å ena sidan vill han distansera sig från sitt ursprung; å den andra känner han sig aldrig helt välkommen i de nya miljöerna, i vilka han inte heller tillåter sig att trivas. ”Alla de där seminarierummen med *snygga marxister*”, heter det i ”Pladdret”, efter att Törnkvist konstaterat: ”Jag kan inte längre skriva någon förljugen akademism”. (Möjligen en passning till en annan

arbetardiktare, Ulf Lundell, som – ”ju”, höll jag på att skriva – i ”Den vassa eggen” sjunger: ”Jag kan inte längre skriva någon förljugen poesi”.)

Språkets, eller rättare sagt talets förljugenhet återkommer som motiv i hela texten. Det talade ordet framställs genomgående som tomt och lögnaktigt. Hållningen är snarare resignerad än triumfatorisk: ett resultat av allt för många timmar i fikarum, exponerad för ”pladdrets strida flod / av kapitulation, kapitulation”. Arbetarnas motsvarighet till konsulternas och företagsledningens ”Viktiga jävla skit-Ord” är det innehållslösa, förintade mediokra kallpratet om väder, grannar och resor.

Törnkvist avskyr visserligen detta pladder (”jag lyssnar / tills det ser ut som om jag lyssnar”). Men den djupare solidaritet han känner och besvärar av är uppenbar. ”Pladdret är en förblödning / rännilar ur en sårad erfarenhet som inte syns”, skriver han. Det är rörande, respektfullt, och jag tänker på Stig Sjödin – de underbara porträtten i ”Sotfragment” – när en kollega beskrivs så här: ”Sådana som hon / lever mycket tysta liv / Pladdriga Oerhört / Men mycket, mycket tysta”.

Pladdret är alltså stumt. Men det finns en annan tystnad som tvärtom förmår hårbärgera sanning, åtminstone i högre grad än det tomma pratet. En värdig tystnad, som den efter en begravning:

**/.../ – Men kanske är det bättre
att ingenting blir sagt,
att ingenting faktiskt
blir uttalat, och fraserna, språkbuketterna,
av det alltid redan vissnande och frasande,
blir givna,
än att döden imiteras.**

Ovanstående rader är hämtade från svit nummer två, "Skogarna i mellersta Finland". Här består texten snarare av enskilda dikter med varierande tonfall. Fram träder nu en familj med en städande, tvättande och matlagande mamma i spetsen. Hemmet är fattigt, kanske just därför oklanderligt. Man positionerar sig på så vis mot de andra, "lortiga" familjerna i grannskapet: "Vår fattigdom var svårare att se. Det var andra. / Mjukisbyxorna med hål i och skräddarställningen, det / röda pojkkönet därinne. Porrtidningarna på toaletten / som man bara fick titta i om man skulle skita, som / hans mamma sagt."

En annan gestalt som uppenbarar sig är diktjagets morfar. Liksom resten av mammans familj kommer han från Finland. Han och barnbarnet har inget gemensamt språk. Återigen står tystnaden för något autentiskt och kärleksfullt: "Vår kärlek var stum, / vi hade bara språkets haltande / i mjukt och hårt". Desto mer ordrikt är då odet till denna morfar. Ahti, som han heter, är också namnet på en Poseidon-liknande havsgud i finsk mytologi, varför han apostroferas i vokativ ("O Ahti, havsgud / över Östersjön"). Greppet är kitschigt, fräckt, dramatiskt – men fungerar oväntat bra.

Mer tveksam är jag till Törnkvists tendens att stapla bilder på varandra. Språket i den andra sviten är betydligt mer överlastat än i den första, fioriturerna lika många som hos Gösta Oswald eller den sene Erik Lindegren. Ibland innehåller varje rad en ny metafor eller liknelse. Tyvärr blir det charmlöst, trögflytande, kompakt: "Dina enorma örnsnibbar / lyfte jag som fallfrukter / från vår språklösa jord / Som är ett hav –".

Idiomkrockarna – att den första svitens pratiga vardaglighet ställs mot något tungt, bildtätt – är en sak: det kan man respektera som stilgrepp. Men i den andra sviten får jag alltför ofta intrycket av rent slarv. Texten tycks nöja sig med att vara ceremoniellt poetisk på ett sätt som inte håller för närläsning. Ett exempel är följande stycke:

Det var en särskild form av tystnad. Skonsam, väldigt

**olycklig. Ibland kändes den som en väntans konturer
runt ingen visste vad. En knut av stum, oförmögen
väntan, att vänta ut. I mitten hölls det tomt, osagt och
kliniskt rent medan det runtom oss, växte.**

Vad står det egentligen här? Först likställs tystnaden med "väntans konturer" runt "ingen visste vad". Sedan är samma tystnad en "knut" av "stum, oförmögen väntan" (eller om denna knut befinner sig *innanför* konturerna – fast då är ju deras kärna inte okänd?). Var "mitten", där det är "tomt, osagt och kliniskt rent" befinner sig, är oklart. Inuti knuten? Som också, eller inte, är en kontur? Spatiala inkonsekvenser av det här slaget drar ner helhetsintrycket och minskar tilliten till att texten vet vad den talar om.

"Kommer arbetarklassen till himlen?" heter den tredje sviten. Här är tonfallet på nytt ett annat. Törnkvist tar på gott och ont färre risker än tidigare, och skriver nu ett slags malande, snackiga, rörliga dikter. Ett enda subjekt tycks föra talan, även om dikten befolkas av ytterligare personer: kollegor, kanske vänner. Det fikas, städas, olika arbetsuppgifter utförs. I vilket syfte eller sammanhang framgår ej. En tänkbar fond är säsongarbete: "det finns inga jobb hemma", någon ska "stanna en månad".

Uttrycket är ännu en tagning på den hopplöshet, leda och monotoni som tematiseras i de föregående sviterna. Men jag hade önskat mig en tydligare rytm eller musikalitet att hänga upp läsningen på. Nu maler texten i stort sett på, utan någon inre dynamik att tala om. Så här kan det låta:

**kom närmare och se dörren öppen och ingen inne ropar
bakom kyrkogårdsmuren och somnade innan jag kom
nu är det ju svårt att få vårdplats
jäklas med dem och kommer upp till ytan där borta i vassen
ån som slingrar sig genom stan blänker mellan träden**

**när det är rast eller så letar vi alltid upp varandra
ner för slänten ut på bron och så över torget
va står du där och vinglar för
jag trodde jag sa att du skulle lämna mig
/.../**

Tanken, återigen, är säkert att ge språklig form åt nonchalansen och konturlösheten som klasspositionen och det nedbrytande arbetet ger upphov till. Tyvärr fungerar det inte särskilt bra. Texten verkar obearbetad, radbrytningarna och ordvalen irriterande godtyckliga. Särskilt fraseringen är styvmoderligt behandlad. Jag förstår inte var jag ska lägga betoningen, och om det överhuvudtaget spelar någon roll.

Problemet kan åskådliggöras ytterligare med exempel från den avslutande dikten, som fungerar som ett slags appendix till svit nummer tre. Även denna dikt handlar om och riktar sig till morfadern. Den här gången rör det sig om en omdiktning eller variant av den finska folkvisan "Metsäkukkia", som på svenska heter "Skogsblommor". Här får en affekt som legat latent i hela boken blomma ut: en blåslagen, stursk stolthet över det ursprung och de erfarenheter som samhället inte erkänner som värdefulla. "Perkele! / Världen ska veta!" utbrister Törnkvist, och vädjar, i lika delar trots, kärlek och motstånd:

**Kan inte alla finska / Städtanters
trasiga leder / Bara lagas i min kropp / Och allt
alkoholförgiftat blod
bara / Renas i mitt
/.../**

Å ena sidan uppskattar jag det här spåret: ömheten, värmen, den så påtagliga sympatin med de människor som diktjaget vill bärga. Å den andra gör de

verstekniska villospåren att texten blir nästan omöjlig att komma in i. Vad har till exempel snedstrecken i citatet ovan för funktion? De inledande versalerna, hur ska man tolka dem? För att se om det kan hjälpa försöker jag sjunga texten till "Metsäkukkia"-melodin, men det verkar inte heller vara tanken. Ännu en gång undergrävs diktens uppenbara kvaliteter av bristen på formell konsekvens.

Mycket i *Himlen* är bra, som sagt; annat lovande. Jag tycker om dess patos, dess känsliga iakttagelser och – i teorin, bitvis även i praktiken – dess språkliga dumdrighet. Men jag tror att den hade blivit avsevärt starkare om hela tredje sviten och delar av den andra helt enkelt strukits, och om "Pladdret", den avsevärt mest stringenta delen, fått mogna och växa till en längre dikt. I sin nuvarande form är *Himlen* tyvärr för spretig.

Himlen

Karl Daniel Törnkvist

Norstedts, 2020